

معناشناسی واژه‌های معرفتی

(منابع و ابزارها)

در نهج البلاغه

فریدون مظلوم گرمجانی

مجمع ذخائر اسلامی

1401 هـ ش - 2022 م

کلیه حقوق این اثر تحت قانون کپی رایت بوده و ترجمه یا چاپ تمام یا بخشی از مطالب آن و نیز هر جرح تمام یا بخشی از آنها در ضمن بانکهای اطلاعاتی و تهیه برنامه‌های رایانه‌ای یا استفاده مطالب در اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و دیگر ابزار و ادوات، به هر نحوی، بدون اجازه قبلی ناشر بصورت کتبی، ممنوع می‌باشد.

©2022 MAJMA AL-DAKAAIR AL-ISLAMYYAH,

All rights reserved, No part of this book may be reproduced or translated in any form, by print, internet, photo print, microfilm, CDs or any other means without written permission from the publisher

مجمع ذخائر اسلامی - قم، ایران

این کتاب و دهها کتاب با موضوعات مشابه را از فروشگاه الفهرست تهیه کنید:

www.alfehrest.com

9786223040634

www.ketab.ir

معناشناسی واژه‌های معرفتی (منابع و ابزارها) در نهج البلاغه

مؤلف: فریدون مظلوم گرمجانی

چاپ: هوشنگی / صحافی: نفیس

نشر: مجمع ذخائر اسلامی - قم

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۰۴-۰۶۳-۴

نوبت چاپ: ۱۴۰۱ هـ ش (۲۰۲۲م)

شمارگان: ۱۰۰

ارتباط با ناشر: قم: خیابان طالقانی (آذر) - کوی ۲۳ - پلاک ۱ - مجمع ذخائر اسلامی

تلفن: ۰۹۸۲۵۳۷۷۱۳۷۴۰ - دورنگار: ۰۹۸۲۵۳۷۷۰۱۱۱۹ - واتساب: ۰۹۸۲۵۳۷۷۱۳۷۴۰ (+۹۸)

فهرست مطالب

۹ مباحث مقدماتی؛ دیباچه
۱۱ دیباچه
۱۷ بیان مسأله
۲۱ پیشینه‌ی بحث
۲۴ روش پژوهش
۲۶ الگوی ارتباط
۲۶ ۱- هم‌فازی تغییرات در متغیر
۲۸ ۲- علت و معلول
۳۰ ۳- رابطه‌ی همبستگی ذاتی
۳۳ فصل اول؛ معناشناسی
۳۵ معناشناسی
۴۰ رابطه‌ی هم‌نشینی
۴۳ رابطه‌ی جان‌نشینی
۴۶ رابطه‌ی تقابلی
۴۸ توصیف سلبی
۴۹ تعریف بافتی
۵۱ معناشناسی واژه‌ی ولایت
۵۲ بیان مسأله
۵۳ پیشینه
۵۴ واژه ولایت و معناشناسی آن
۵۷ حوزه‌ی معنایی - معرفتی واژه‌ی ولایت
۷۱ فصل دوم؛ معرفت‌شناسی دینی
۷۳ معرفت‌شناسی دینی

۷۶	ایمان‌گروی در غرب.....
۸۱	شناخت پایه‌ای و کمالی.....
۸۴	توصیف واژه‌های معرفتی.....
۸۸	تقوا.....
۹۲	زهد.....
۹۵	رؤیة.....
۱۰۲	بصیرت.....
۱۰۶	ایمان.....
۱۰۸	ایمان در نهج البلاغه.....
۱۱۱	ایمان و اسلام.....
۱۱۳	ایمان و اختیار.....
۱۱۴	متعلق ایمان.....
۱۲۳	پایه‌های ایمان.....
۱۲۴	دیدگاه اندیشمندان شیعی.....
۱۲۶	نظر علامه طباطبایی در مورد ایمان، علم و معرفت.....
۱۲۹	فصل سوم؛ منابع و ابزارهای معرفت.....
۱۳۱	منابع معرفت و ابزارهای معرفت.....
۱۳۲	منبع معرفت چیست؟.....
۱۳۸	ابزارهای معرفتی.....
۱۴۱	ا- حواس ظاهری.....
۱۴۳	ب- عقل.....
۱۴۵	ج- دل.....
۱۴۸	د- بصر.....
۱۴۹	ه- سمع.....
۱۵۲	و- لمس.....
۱۵۴	ز- عین.....
۱۵۷	فصل چهارم؛ منبع معرفتی وحی.....
۱۵۹	قرآن کریم (وحی تشریحی).....
۱۶۹	الهام.....

۷	فهرست مطالب
۱۷۶	غریرم
۱۸۰	قضا و قدر
۱۸۷	فصل پنجم؛ منبع معرفتی عالم
۱۸۹	عالم
۱۹۲	ملکوت
۱۹۸	جهنم
۲۰۶	فرشتگان
۲۱۰	ابلیس
۲۱۹	فصل ششم؛ منبع معرفتی انسان
۲۲۱	منبع معرفتی انسان
۲۲۱	آفرینش
۲۳۳	فطرت
۲۳۹	مرگ
۲۴۶	عاقبت اندیشی
۲۵۴	رزق و روزی
۲۶۲	نفس (آدمی)
۲۷۰	امام علی علیه السلام
۲۸۱	فصل هفتم؛ منبع معرفتی طبیعت
۲۸۳	منبع معرفتی طبیعت
۳۰۳	فصل هشتم؛ منبع معرفتی تاریخ
۳۰۵	تاریخ
۳۰۸	عبرت آموزی
۳۱۵	ذکری
۳۱۸	مصارع القرون
۳۱۹	ایام الله
۳۲۲	فتنه
۳۲۹	تکرار در تاریخ

دیباچه

حقیقت‌جویی و دانش‌پژوهی از روز نخست حیات بشری، همراه او بوده و تا آخرین دم حیات وی با او همراه خواهد بود. انسان به شیوه‌های مختلف تلاش کرده است عطش دانستن، یافتن و رسیدنش را با نگاه و توجهش به جهان درون و بیرون خود، فرو نشانده، در پی کشف اسرار هستی، در حد توان خود باشد، تا ضمن دست یافتن به قوانین حاکم بر آن و یافتن پاسخی مناسب برای پرسش‌های بی‌شمار خود در زمینه‌های مختلف، امکانات و موقعیت‌های بهتری برای زندگی خود و دیگران، فراهم کند. از جمله‌ی این امکانات، پدید آمدن علوم و فنون مختلف همانند؛ حساب، هندسه، تاریخ، جغرافیا، فلسفه، اخلاق، اقتصاد و... بود که هر کدام، بخشی از معارف گوناگون بشریت به حساب آمده، روزنه‌ای به هستی در برابر او می‌گشاید.

انسان، به زودی دریافت که به کارگیری هر علم و دانشی، برای برطرف کردن مسایل خود، به روش خاصی نیازمند است. در کنار آن، لازم است برخی از کنج‌کاوی‌هایش را با رسوخ در لایه‌های عمیق‌تر مسایل و مباحث پاسخ بگوید و آن هم در مناسبت خود، مستلزم بذل تلاشی دوچندان در دانش‌پژوهی و گزینش راه‌های روشن‌تر و دقیق‌تری در شناخت‌شناسی است و اینکه روش‌های غیرکارآمد، غیرمناسب و احیاناً سست، او را به هدفش نخواهد رسانید. بنابراین از جمله دغدغه‌های او، این شد که نگاهش را از متعلق شناخت، به خود شناخت برگرداند؛ شناخت چیست! مفاهیم و قضایایی که ابزار کشف واقع قرار می‌گیرند چه ماهیتی دارند! ذهن انسان چگونه با آنها ارتباط برقرار می‌کند و پرسش‌های دیگری که علم معرفت‌شناسی را، در کانون توجهات پژوهش‌های معاصر قرار داده است.

این اتفاق مهم، آغازگر رهیافتی نوین برای پاسخگویی به بسیاری از پرسش‌ها و دغدغه‌های ذهنی او گردید. در حالی که همه‌ی پدیده‌های هستی، پیوسته مورد نقض و ابرام این موجود متفکر، کمال‌جو و حقیقت‌طلب است، شناخت‌شناسی می‌خواهد چگونگی پیوند و تعامل این موجود پیچیده و متفکر را با خود، جامعه و هستی پیرامون خود، روشن کند.

اگرچه طرح مباحث معرفت‌شناسی و معنائشناسی واژگان معرفتی، به سبک و سیاق کنونی، عمر چندانی ندارد، اما دنیای بی‌کران کرامات معانی و مفاهیم قرآن کریم، از ابتدای رسالت پیامبر اسلام، درهائش را به روی توسعه‌ورزان دانش و فضیلت و عمیق‌تر خواهان آگاهی و بصیرت، گشاده بود. نشانه‌های آن را می‌توان در تحدی طلبیدن قرآن، در مورد آیات الهی جستجو کرد؛ فرمود: اگر می‌توانید ولو به قدر سوره‌ای (بقره، ۲۳) و یا حتی به قدر کلامی (آیه‌ای)، (طور، ۳۴)، همانند قرآن بیابورید! آن هم در محیطی که ادبیات (شعر - خطابه) بر اوج قله‌ی فصاحت و بلاغت بود؛ این واقعیت برای معجزه بودن قرآن، کافی بود (ر.ک، خرمشاهی، ۱۳۷۷، ۴۸۱/۱).

اسلام در پی تحکیم روابط و مناسبات انسانی براساس قوانین الهی و جهان‌بینی قرآنی بود که با هدایت بینش‌های موجود به سمت و سوی اهداف والای اسلامی، ارزش‌های موجود را خدایی کرد. واژه‌ها و اصطلاحات و مفاهیم قالب دیگری گرفته، الگوی ویژه‌ی زبانی متناسب با آرمان‌ها، اهداف و نیازهای فرهنگ نوپای اسلام از دل تحولات همه‌جانبه در مناسبات فردی و اجتماعی، سر بر آورد.

خوشه‌های پربار خرم‌من بی‌منتهای معارف اسلامی و شاهد رحیق یگانه در معرفتی آن - قرآن مجید - به کام همه شیرین، دگرگونه و خواستی آمد تا جایی که هدایت و سعادت، برای همیشه، آبرویش را مدیون داشته‌ها و خواسته‌های معارف بلند قرآنی در شناخت‌شناسی اعلام کرد و همه را به پیروی از آن، فرا خواند.

پرسش اصلی این بررسی آن است که همه‌ی این موقعیت‌ها درباره‌ی نهج البلاغه، چه وضعیتی یافته است؟! آیا نهج البلاغه هم، مانند قرآن، نظام معرفت‌شناسی دارد؟! آیا نهج البلاغه که فقط کمی از مرتبه‌ی قرآن پایین‌تر است، درباره‌ی چیستی و هستی معرفت، منابع معرفت، ابزارهای معرفت، راه‌های معرفت، قلمرو و موانع و... سخنی گفته است؟! آیا در مورد شناخت‌شناسی براساس آموزه‌های نهج البلاغه، تاکنون کاری انجام شده و اگر انجام شده در چه سطحی است؟! آیا برای واکاوی این گونه مسایل از نهج البلاغه، الگوی خاصی موردنیاز است؟! روابط بین منابع معرفت و ابزارهای معرفت در آن، چگونه است؟! چه نسبتی بین منابع معرفت و ابزارهای معرفت و فرایند عبودیت در نهج البلاغه می‌توان یافت؟! و سوالات بی‌شمار دیگری که در این زمینه طرح می‌شود و در این جستار به مهم‌ترین آنها پرداخته می‌شود.